

ունեցող հասարակութիւններէն մին եղած է։ Այս մասին ապացոյց են պէտքէն գիտողութեան առնուած պարագաները, եւ մասնաւոր 1848 եւ 1865 թուականներու թաղաքին մէջ ճարտակող հնգախաւ տնային տնային մասին հրատարակուած պաշտօնական եւ սովորական վիճակագրութիւնները։ Արդէն այլեւայլ հասարակութիւններու մէջ երբեմն արմատացած կարծիք մ'ալ մեր բաժնիքը հրատարակուած ասանց կը խորհին երեքի՝ թէ երբ էլ այդքան մէջ սկսի ճարտարիւն, բնականաբար ամենէն սաստկացած ժամանակ, ալ անհետանալու ժամեցած է։ Սակայն առանց ասոր ալ ոչ ոք կրնայ ժխտել մեր բաժնին, երբ յիշենք միայն թէ 1814 ժամատարին միջոցին, որ ամենէն ահաբեկիչն ու աղէտալին կը լինի, այն ինչ ամեն հասարակութիւններու մէջ քանի մը ամուսնու միջոցին չարաշար կտորածներ կ'ընէ, հայ հասարակութեան հազւեւ 700 հոգոյ կորուստ մը կը պատճառէ, այսինքն 10⁰/₁₀, անշուշտ կորուստ մը՝ բաղադատութեամբ այն ժամանակին, երբ փողոցներու մէջ խոտը կ'ածէր՝ ամալու թեան պատճառաւ։ Ինչ որ ալ ըլլայ, առողջ ապրիւ եւ երկար ապրիւ՝ ճարտարին աղջիկ ամեն շնորհքու եպիսկոպոսին է, եւ առ այս նպատակ ջիշ շատ մեծ տեսնալ՝ բարեբաւտիկ զարգացում է անշուշտ առանց վերջին կայանը հասած լինելու։

Վերջ յիշուած աղային հասարակութիւններէն զատ՝ Զմիռնիոյ Հայերն ունին ուրիշ պէսպէս հասարակութիւններ եւս, ոչ թէ աղային վարչութեան իրաւասութեան ներքեւ, այլ անկէ անկախ մասնաւոր ընկերութիւններու տնօրինութեան տակ։

Այսպէս Արեւելեան փոքրիկ ժողովրդեան ընտրելալով մասին ժամադրութեան տեղին է, որոքի թաղաքակրթութեան պահանջմանց համեմատ՝ որ կը մարտնչէն օգտակարն հաճոյականին, թղթախաղը՝ տեսակ տեսակ եւ ամեն լեզուէ լեզու գիրներն եւ պարբերական թերթները, պարսահանգէն ալ՝ խորհրդատեղիներու եւ այլն։ Եւ ինքը ալ թուրքի, լեզգիները, թերթներ, այլեւայլ խաղեր եւ ընկերական խմբեր հետեցեալ իրենց կարգին միշտ նորածնիլ հրապարակած մը կը գրաւեն ակօբի բաժանորդներն, որոնք տարեկան 5—6 օսմանեան ոսկոյ բաժնեգրութեան մը փոխարէն՝ կ'անցնեն հաւ իրենց օրուան հանգստեան ժամերը։ շքեղ կահաւորութեան արահներու մէջ, Ալմերի տարեկան ծախքն է 5—600 ոսկի, որ բաժանորդներու տուրքով միայն կը հայթայթուի։

Հայ ընկերացաւորն աւելի անշուշտ, բայց աւելի հնօրեայ հասարակութիւն է. քան տարիէ վեր զղործիւն ունի այս ընկերացարանն, ուր այլեւայլ լեզուներէն կ'ընդունուին՝ բաւական ծախ թանգարանի մը գրեմանց հետ յաճախորդներու ընթերցման ժամանակներ։

Եթէ է այս ամեն հասարակութիւններ Զմիռնիոյ հայ հասարակութեան բարեպաշտական, ուսումնասիրական, գլխաւորական, եւ յառաջդիմական զգայմանց մէկ մէկ կոթիւնն են, կան այլեւայլ ընկերութիւններ եւս, որոնք իրենց կարգին այդ գոյլերի հանգամանաց մէկ մէկ բարդական

յիշատակարաններ են։ Ագիտութեանց Ընկերութիւնը՝ կազմուած ութ տասն առաջնակարգ աղայայիններէ, իր երեսուն տարիէ ի վեր անանկ հիւանդներու, այսինքն անոնց որոնք աղայային հիւանդանոց չեն կրնար դիմել, եւ ստիպուած են իրենց ընտանեաց ծոյն մնալ, թփփիլ, գեղ եւ միշտեւ իսկ ուտեստ կը ղրկէ՝ ժողովրդեան հանգանակած զբաղով։ Ընկերութիւնը 7—800 լիբայի զբաղակալութեամբ մ'ալ ունի, որոնք մեծագոյն մասն աղայային արկղը դրուած է մշտնջենապէս, թէ եւ տոկոսը կը վճարուին։ Այնտեղ Ընկերութիւնը՝ քանի մը երիտասարդներէ բաղկացած՝ երեկոյեան զարդ մ'ունի, ուր ուսում կը ստանան չափահաս տնէկներ, որոնք ժամանակին զարդ չեն յաճախած։ Հիֆաթը Ընկերութիւնն ալ՝ նուաքայլ տիկնանց եւ կիներէ Ընկերութիւնն հոս նուաքայլ օրիորդաց ընկերութիւններ են, որոնք ուսումնական եւ միանգամայն գլխաւորական հասարակութիւններ են։ Չանց կ'առնենք յիշել ուրիշ բաղադրութիւն ընկերութիւններ եւս, որոնք միեւնոյն նպատակներու կը ծառայեն։

(Ընթերցանութիւն)

Թ. ՄԵՐՄԱՆԵՆ

ԱՅԳԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒՆԵՐ ԵՒ ԸՆԿԵՐՈՒՆԵՐԻ

Վերմաններն Ausland աշխարհագրական թերթին մէջ (1889, էջ 807—9) Թ. Փոն Սայտլից (R. v. Seidlitz) քաղաքով իշխանին եւ Սելիսկիի ժողովրդաց հայ առանձններն եւ առեղծաւածներն յառաջ կը բերէ գրեթէ երկու ամբողջ երես։ Թէ՛ առանձններն եւ թէ՛ առեղծաւածներն հայերէնէն ի ուսում, եւ ասիկ ի գերմաներէն անցնելով՝ իրենց պարզութիւնն ու բնականութիւնն ըստ բաւականի առժամ են։

ՈՒՆԵՐՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԹԻՄԵՆ Ի ԳՐԱԿԱՆՈՒՆԵՆ

Հանդ փոլիկ (Hans Pohlig) երկու տարի յառաջ Illustrierte Deutsche Monatshefte լեզու գրոյ մէջ ընդարձակ (1888, էջ 57—68, 189—199) ստորագրութիւն մը գրած է Պաթումէն Տփլիսի եւ Երևանի վայելէն դէպ ի չէլսիսային Պարսկաստան ըրած ուղեւորութեան։ Սոյն յօդուածն աւելի յանկուցիւ եղած է ինը հատ գեղեցիկ պատկերներով, որոնք յիշեալ

¹ Von Batum über Tiflis und Erivan nach Nord-Persien. Հմբ. Հմբ. Լեւոնի, 1889, էջ 261.